

Bojana Meandžija

Svako dijete ima svoje drugačije djetinjstvo, ali djeca koja dožive rat imaju identično – to je djetinjstvo u kojem moraju odrasti, u kojem se moraju prestati igrati, u kojem moraju u samo jednom trenu postati odrasli ljudi jer im neki zločesti ljudi oduzimaju pravo na igru.

Bojana Meandžija, autorica romana „Trči! Ne čekaj me...“, nedavno je privukla pažnju književnim djelom za mlade o tužnim 90-tim godinama na ovim prostorima, iz perspektive jednog djeteta koje ne razumije što se događa oko njega. [CitajMe.com recenziju ovog romana pročitajte ovdje](#), a razgovor s autoricom nametnuo se kao logičan slijed kako bismo dodatno potaknuli čitatelje, posebno one mlađe, da uzmu u ruke ovu, istovremeno, **emotivnu i snažnu knjigu napisanu iz dječje perspektive**, drugačiju od svega što smo imali prilike čitati o ratnim zbivanjima.

Bojana Meandžija sa majkom i sestrom na karlovačkoj promociji knjige

Bojana je djevojčica koja odrasta u [Karlovcu](#), a umjesto da svoje tinejdžerske godine provede na način kako to rade njezini vršnjaci danas, ratna zbivanja natjerat će ju na višegodišnji boravak u podrumu i odrastanje koje se moralo dogodilo u trenutku kad prva granata pada na njen grad. Ipak, u njezinoj ispovijesti nema mržnje, prozivanja, nema „drugih“ naroda i neprijatelja, samo pitanje – zašto rat?

S Bojanom smo za CitajMe.com porazgovarali o njezinom romanu, dječjoj književnosti, djeci u ratu i daljnjim planovima, nakon što se njena istinita priča o vlastitoj mladosti nameće simbolički kao roman o svakom djetetu, u bilo kojem ratu na svijetu.

Denis Vukosav: U vašoj knjizi nema poziva na osvetu,

mržnje, ako se ne varam čak se ni na jednom mjestu u romanu ne spominju različite nacionalnosti?

Bojana Meandžija: Dijete ne poznaje različitosti, ja tada nisam poznavala različitosti. Dijete primjećuje sretna ili nesretna lica, lica koja zrače i ona druga – kako sam ih u knjizi nazvala „sivi ljudi“. Ti ljudi su mi bili neke vrste „prijetnje“ jer nisam znala zašto su „sivi“, zašto imaju tako čudan pogled, zašto su toliko hladni i zašto imaju tu dozu negativne emocije koju su odašiljali prema svima. Dijete poznaje smijeh i strah, dijete je tužno, prestrašeno ili sretno. To su emocije koje dijete poznaje. Sve ostalo je nama bilo strano pa sam o tome i pristupila na takav način – dječji. Da sam roman pisala sad, s ovolikim iskustvom i godinama, vjerojatno bih bila puno grublja i direktnija, no pošto sam ga pisala tada, kao dijete koje se našlo u cijeloj toj situaciji, tako i zvuči. I upravo o tom neizbrisivom tragu, ali i o onom što je taj trag ostavio na svima nama, pišem na jedan neutralan, iskren, dubok način, način na koji može pisati samo dijete.

Vaša knjiga može opisati bilo koji rat gledano iz perspektive djeteta?

***Trči! Ne čekaj me...,
Bojana Meandžija***

Da, rat je rat. Gdje god se događao, rat je jedna siva pojava, pojava koja tjera strah u kosti, pojava u čijoj riječi nema niti puno slova, već samo tri. I to govori samo jedno: ta pojava ne zaslužuje nositi niti naziv sa puno slova. Opisujem bespomoćno dijete, a pritom mislim na svu djecu ovog svijeta, pa čak i na one odrasle koji su samo fizički odrasli, a zapravo su djeca. U knjizi nećete naići na statističke podatke o broju ispaljenih granata, o nažalost stradalima i poginulima jer dijete niti ne pozna statistiku. Mi smo bili tužni, ja sam bila tužna, moja sestra je bila tužna, moji prijatelji su bili tužni...

Kao i u svakom ratu, odjednom započne nešto za što ste čuli isključivo iz priča svojih baka i djedova ili eventualno od vašeg profesora povijesti, dok prelistavate povijesni udžbenik u školi. Pojavljuje se trenutak u kojem smo se našli iznenada, nespremni, zaigrani, trenutak u kojem nismo znali ni za što osim za igru. A isti ti osjećaji su, vjerujem, u svakom djetetu, ma gdje god se rat dogodio. Svako dijete ima svoje djetinjstvo, proživljeno na ovaj ili onaj način, najčešće lijep, ali djeca koja dožive rat, može se reći kako imaju

identično djetinjstvo, djetinjstvo u kojem moraju odrasti, djetinjstvo u kojem se moraju prestati igrati i djetinjstvo u kojem moraju u samo jednom trenu postati odrasli ljudi jer im neki zločesti ljudi oduzimaju pravo na igru.

Jesu li se svi događaji opisani u romanu uistinu tako i dogodili?

Da, knjiga je pisana svega 3 godine nakon početka rata (dok je rat još trajao), a nekakvu smjernicu su mi davale bilješke koje sam ostavljala na drvenim letvicama u našem atomskom skloništu ili na zidovima. Sjećam se jedne situacije... to je bio period kad smo bez prestanka bili 8 dana u skloništu. Nismo se mogli okupati, umiti, mame su nas brisale mokrim gazama (nije tada bilo vlažnih maramica), jeli smo zadnje ostatke konzervi koje smo imali sa sobom. Zanimljivo je bilo da smo te drvarne u kojima smo živjeli, spavali, jeli, umivali se, vršili nuždu, zapravo pretvorili u male stanove. A svatko je svakome gledao u tu vašu malu intimu jer su drvarne drvarne, sastavljene od daščica. Zapravo, sve je djelovalo kao u nekim malim skućenim ćelijama gdje su najčešće boravile cijele obitelji.

I tada, u jednom trenutku, susjeda sa 9.-og kata se ustala i rekla da ide u stan. Ona je to poprilično glasno viknula jer je to očito bio neki krik iz nje same... kako je ona to rekla, tako su svi ljudi iz naših malih stanova uperili pogled prema njoj. Naravno, nitko na to nije pomišljao pa smo svi ostali u čudu zašto ide. Nitko više nikome nije želio davati nikakve savjete. Otišla je i vratila se kroz dvadesetak minuta sa najvećim loncem kojeg je našla u stanu, a iz tog lonca se pušila žuta gomila. Ispekla je sva jaja koja je imala u stanu. Nikad neću zaboraviti tu toplinu i taj miris. Mi djeca smo stajali u redu, mame su nam dale svakome komad kruha i stavile su svakom od nas na taj kruh jednu žlicu kajgane. Vjerujte mi, nikad u životu nisam uspjela ispeći tako finu kajganu.

U kojem periodu je knjiga nastajala?

Zapravo, ja niti sama ne znam točan trenutak kad je knjiga započeta jer se te jedne noći zaista jako pucalo i granatirao se grad. Jako nas je bilo strah. 180 ljudi u jednom trenutku je bilo pod zemljom, zaista kaotična situacija. Pogođen je bio kat na kojem je bio naš stan – 10. kat i zgrada je počela gorjeti. Onda je pogođen direktnim pogotkom i osmi pa četvrti kat. Požar se sve više širio, a kako su instalacije pregorjele i ventilacija u skloništu je prestala raditi. Dim je počeo ulaziti u atomsko sklonište. Mame su nam dale mokre maramice kako ne bi kašljali.

Zaista sam mislila da je to naš kraj i kroz glavu mi je prošla misao: uzmi olovku, ostavi trag, ako zaista ne preživimo, jednog dana – za 10, 20 godina, kad netko uđe u to isto sklonište, da može saznati kako su tu živjele dvije sestre, Bojana i Marija, jedna 13, a druga 5 godina. Da sazna kako je ovdje bilo neko dijete, neka djeca koja nisu uspjela odživjeti svoje djetinjstvo. I tako sam zapisala na zidu poručicu koja stoji i dan danas. To je zapravo bio početak moje knjige. Iako tad nisam znala kako će od tih mojih crtica nastati knjiga, zapravo sam željela napisati jedan veliki sastavak koji je završio na 230 stranica. A ako govorimo o godinama, završen je bio kad mi je bilo 17 godina.

Kao čitatelja me iznenadila odluka vaše obitelji da se vratite u Hrvatsku. Jeste li razgovarali ikad kasnije sa roditeljima o tome, žale li zbog povratka u Karlovac?

Otišli smo iz grada jer je neprijateljska vojska još uvijek bila u vojarnama u gradu i sugestija, tad vodećih ljudi grada, bila je da se djeca i žene maknu iz grada dok se vojska ne iseli iz vojarni. Nitko nije mogao procijeniti što bi se moglo

dogoditi kad vojska krene izlaziti iz grada. Tako je i bilo. Tog jutra, 5.10.1991.g. kolone auta su izlazile iz grada na autocestu prema Zagrebu. To jutro nikada neću zaboraviti. Cijeli grad je bio u dimu, nije bilo niti jednog cijelog stakla na zgradama, ruševine posvuda (to je bila noć nakon koje je gorio naš neboder).

Plan je bio – naravno, ja to nisam tad znala – da se samo taj vikend sklonimo kod prijatelja u Sloveniju (mnogi Karlovčani su išli u Sloveniju jer je granica udaljena svega 40-tak kilometara). Tako je i bilo. Obitelj ni pod koju cijenu nije željela biti bilo gdje drugdje osim u Karlovcu, u stanu, s našim kućnim ljubimcem tigricom koju smo ostavili u kavezu u kadi pa smo (kad su vojarne ispražnjene) svega nakon 48 sati odmah krenuli natrag prema Karlovcu. Sjećam se da je to bio 7.10.1991., mamin rođendan kojeg smo proslavili u tišini auta, negdje na autocesti prema Karlovcu.

Ratna razaranja ispred Bojaninog nebodera

Kad razmišljate o tim vremenima, što vam se čini najvrjednije što ste izgubili?

Isključivo djetinjstvo. Onu bezbrižnost, igru, mladost, prve ljubavi, prve odlaske u kafiće sa prijateljicama. Prva šminkanja, prve parfemiće... Mir. Spokoj. Onaj osjećaj kad vas mama i tata poljube prije spavanja i znate da ste najsigurnije biće na svijetu. No, mi to nismo imali. Naša svaka noć je bila neizvjesnost, strah, suze, nemir...

Knjiga je prvo izdana pod naslovom „Moje...“. Iz kojeg razloga je naslov promijenjen i čini li vam se da su naslovi knjiga važni?

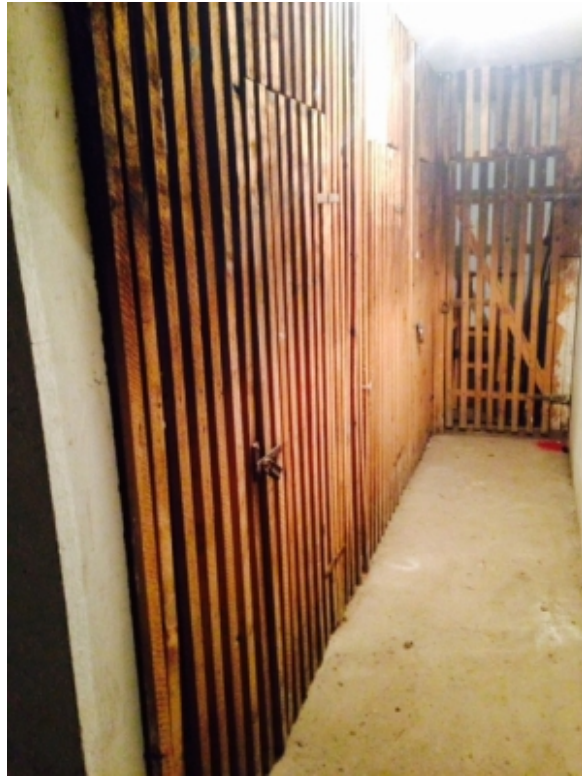
Naslov „Moje...“ je bio na neki način doslovno ono što zapravo knjiga jest. To sam ja, to je nešto što sam ja iznutra, nešto što je „moje...“. Kako je knjiga svrstana u biblioteku „Knjige za mladež“, u izdavačkoj kući Alfa razmišljali smo kako će mladi čovjek od petnaest godina doživjeti knjigu pod naslovom „Moje...“ pa smo ga odlučili promijeniti i napraviti ga zanimljivijim. „Moje...“ ima neku posebnu dubinu, no isto tako možda mladom čovjeku taj naslov neće imati onu dubinu koju sam osjetila ja i moji bližnji.

Naslov je jako bitan jer dobar naslov zapravo priča jednu priču, naslov je sažetak svega onog o čemu knjiga govori. „Trči. Ne čekaj me...“ priča još jednu priču za koju me vežu zaista jake emocije i ta je rečenica zapravo odjeknula u meni poput granate. „Trčite, nemojte nas čekati...“ bila je prva rečenica naše mame koju je uputila mojoj sestri i meni, kad je zasvirala prva uzbuna. A kad to izgovorite svojoj djeci, vjerujte mi, to ostane za cijeli život. Kao da je čujem i dan danas. Mama ti kaže: trčite, nemojte nas čekati... Kuda? Same? Hoćete li doći za nama? Tisuće pitanja su mi bile u mislima, a pogled u maminim očima će me vjerojatno pratiti cijeli život.

U vašoj priči obitelj je ta koja daje snagu? Da li je obitelj kao institucija izgubila važnost koju je imala ranije?

Obitelj je najtopliji pokrivač koji čovjek može imati kad mu je hladno, obitelj je najveći zagrljaj kojeg čovjek može dobiti kad je tužan, obitelj je najveća podrška u trenucima kad su podrška i oslonac najpotrebniji... i zaista, gledajući unatrag, moja obitelj je sestri i meni dala potrebnu snagu da preživimo te ružne dane jer se sve događalo u periodu kad su djeca najosjetljivija. Ne mogu zamisliti kako je bilo ljudima, tj. djeci koja, ne samo u tim teškim trenucima, već i kasnije nisu imala tu neku vrstu sigurnosti. Nekako se sve stavi na kušnju u takvim periodima, sve je dobro kad je dobro, a kad nije dobro, onda se vidi tko koliko od sebe može dati. Pa čak su i djeca u tim trenucima prestali biti djeca, nitko tada nije plakao, nitko nije izvolijevao da bi on ili ona sad baš jeo palačinke ili da bi baš htio imati nove Nike tenisice. Koliko su roditelji tad pomagali nama da što manje osjetimo cijelu situaciju, toliko smo i mi bili dobri saveznici u svemu.

Gledam današnju djecu od 5 godina i sjećam se svoje sestru koja je 1991. imala 5 godina. To dijete tad nije bilo dijete. To je bila mala odrasla osoba koja je znala ono što zapravo nije trebala znati, snaći se, izboriti se, zaštititi mamu, sestru, prijatelja, susjeda, ponuditi mu komad kruha, posuditi tenisice, dati igračku, pričuvati drvarnu.. Svi su na sve pazili. Mogu čak reći da smo svi zajedno, svi susjedi, svi stanari cijele zgrade, bili kao jedna velika obitelj koja niti u jednom trenutku nikome nije odmagala, već naprotiv...

*Mjesto gdje je Bojana
provela dobar dio svoje
mladosti*

**Koja vam je danas prva asocijacija kad se sjetite
Karlovca i 1991. godine?**

Prva asocijacija mi je moj trinaesti rođendan kojeg sam trebala proslaviti 4.10.1991. To je bio prvi i najveći napad na Karlovac. Krenuli smo u školu u 13:30 tog dana i počeo je sat povijesti. Pripremila sam slatkiše za svoje prijatelje u razredu Osnovne škole „Braća Seljan“ u Karlovcu. Svega 20 minuta nakon početka sata, dogodilo se nešto što nas je sve odiglo pola metra od stolica, kao da su se sudarili svi kamioni u isti trenutak. Sva stakla su se sasula na učionici.

Moja prijateljica Tamara i ja smo počele trčati prema zgradi, dok su granate padale posvuda. I u trenutku kad smo izašle iz pothodnika, zakoračile smo u tu prokletu svjetlost... Granata je pala na cestu svega par sto metara od nas. Nikad neću zaboraviti scenu kad sam kroz ciglenu prašinu, ležeći na

cesti, ugledala Tamarine tenisice pored svoje glave. U tom trenutku nisam znala jesmo li žive ili nismo. No, na sreću, sve je prošlo u redu, uz nekoliko porezotina od stakla. No, kad o tome razmišljam, sjećam se samo mamina pogleda dok je stajala na ulazu u zgradu i očekivala da me odnekud ugleda. To je pogled koji ledi krv u žilama, to je pogled koji više iz sve snage: „Trči! Izdrži još malo! Možeš ti to, mama ti daje snagu!“

Ranije ste napisali roman „Veliki kraljević“, a nakon što ste ovu priču, očito, morali „izbaciti“ iz sebe, postoje li planovi za sljedeće radove?

Dobro ste rekli. Morala sam ovo „izbaciti“ iz sebe. Tolike emocije su se gomilale u meni, poput začepljenog sifona. Kako su dani odmicali, tako se onaj prljavi talog sve više gomilao i u jednom trenutku bi se sve prelilo da nisam odigla čep i izbacila riječi na papir. Jednom kad počnete pisati, više nikad ne možete stati. Ja uvijek pišem.

Imam već gotov roman o dvije djevojke iz Banja Luke (jedna je moja draga prijateljica) koje su mi ispričale svoju priču o vremenu kad su morale pobjeći iz svog grada. Zaista potresan roman. Trenutno radim na sasvim drugoj i meni novoj tematici, u pitanju je ponovo roman, ali o nečemu životnom. Nečem što je našem svijetu apsolutno nepoznato u smislu emocija. No, neću puno otkrivati dok cijela ideja ne bude na papiru.

Dječje poruke i slike na zidu atomske skloništa

U vašoj biografiji može se pronaći kako pišete i poeziju. Planirate li to objaviti ili je u pitanju nešto suviše intimno?

Imam jednu zbirku pjesama... mogu reći da je to zbirka nekih mojih trenutaka. No, kako se u Hrvatskoj relativno malo čita čak i proza, mislim da za tu zbirku (zasad) nema prostora. No, nikad se ne zna... voljela bih da i ona ugleda svjetlo dana jer su to zapravo male, kratke priče u stihovima. Nisam pobornik i ljubitelj rime pa je i pisana u obliku kratkih proznih crtica.

Što mislite o školskoj lektiri, čitaju li djeca u Hrvatskoj knjige prikladne svojoj dobi?

Ako nije neskromno reći, voljela bih kad bi se moja knjiga našla u svakoj školi, u svakom razredu, na satu povijesti i satu hrvatskog jezika, iz razloga što djeca danas mogu osjetiti tu neku ratnu, dječju priču isključivo kroz „[Dnevnik Ane Frank](#)“ koja je izvrsna knjiga, no to je nešto što je njima neshvatljivo, godinama i godinama daleko, nešto što se događa

tamo negdje u nekoj Nizozemskoj, koju spominjemo na satovima geografije. To njima djeluje poput filmskog scenarija. Ovo je knjiga koja govori o njihovim vršnjacima, o travnjacima i ulicama kojima ta djeca i dan danas trče, o školi koja i dan danas ponosno stoji u njihovom gradu, o profesorima koji i dan danas žive i rade u školama, o nastavi koja se održavala preko radija (to današnja djeca ne znaju) i sve se to nije događalo negdje daleko.

Najčešće, knjige koje su trenutno u lektiri su napisali odrasli ljudi, prilagodivši sadržaj nekom uzrastu. Iz mnogih kritika i recenzija stiže se zaključak kako je „Trči! Ne čekaj me...“ trenutno jedina knjiga o tom povijesnom periodu koju je napisalo dijete, u trenucima dok je cijela ta situacija bila aktualna i samim tim dopire do djece na drugačiji način. Djeca to mogu razumjeti, mogu se staviti u poziciju glavnih likova jer je njihovim „stilom“ i napisana. Nije „prilagođena“ djetetu, dijete ju je pisalo.

A kad me pitate jesu li knjige, tj. lektira prilagođena dobi djeteta, nisam siguran što bih vam rekla na tu temu. Ja sam recimo „Malog Princa“ razumjela i doživjela tek u dobi od dvadesetak godina i svaki put kad ga pročitam, doživim ga na drugačiji način, ovisno o trenutnom raspoloženju. Samim tim, mislim kako ga dijete u mlađoj dobi uopće ne može shvatiti. Stoga, svakako mislim kako bi se lektirni fond morao osvježiti. Imamo neke druge generacije, neke nove klince...

Photo: Dinko Neskusić, Bojana Meandžija, Alfa